

„מוטקה גנב“

חזיון עממי בשלש מערכות. מאת שלום א. ש.
הוצג בתיאטרון-ציון ע"י התיאטרון-העברי.
(קויבסרת).

משער אני שלא במנוחת-לב גמורה נועז „התיאטרון העברי“ להעלות את „מוטקה גנב“ על הבימה, ובודאי היה חושש למה שיאמרו הבריות, ואמנם מי שזוכר עדין את הפולמוס המגוחך של אוסרים ומתירים שנת-עורר לפני שנתים מצד „אפוטרופסי המוסר“ לרגלי הצגת „אל נקמות“ של שלום אש על ידי „התיאטרון העברי“ — יודה כי היה מקום להשיש זה משום שגם „מוטקה גנב“ קרוי מהמר זה שממנו נוצר „אל-נקמות“, ואפוטרופסי הצניעות שלנו יכיר לים למצוא גם כאן מקום רב להתגדר בו מתוך פלפלא חריפתא וטברות חכרם. אולם טוב עשה „התיאטרון העברי“ שלא שם לב להששות מעיו אלה והתהשב רק עם הטעם הטוב והמוסר הבימתי המבקש בכל יצירה חזיונית ראשית כל רק את האמת האמנותית, זו הקדושה לעצמה, ואשר בפניה בטלים כל מיני מושגים של „אסור“ ו„התר“ הלכותיים בהשאלה מ„שולחן ערוך“ אחר, כי אמת-המדה אשר לאמנות הבימה.

היא הטבת חיי האדם והתעלותו המוסרית האישית, מטרה העולה בד בבד עם עקרי המוסר היותר עליון והיותר נאצל. אנוס אנכי להזקק לשאלה זו משום שישנם אצלנו אסטיניסים שהצביעות המוסרית היא מקל-הובלים בידם, ואסטיניסים אלה אינם בושים לבוא ולומר כי הצגת חזיונות כ„אל נקמות“ ו„מוטקה גנב“ עוטה עלינו תרפה ובושה, שוכחים הם כי ההרפתה היא בעובדה שיש בקרבנו טפוסים כ„מוטקה גנב“ ו„יענקל שפשוביץ“ (כ„אל נקמות“) ולא בחזוה האמן שירד לתוך נבכי תהום חיינו החשובים, ראה שם מה שראה באסר פקלריה שלו, והעלה את הטפוסים הללו למדרגה אמנותית אנושית. האמן הדי אין לפניו אלא מה שעניו רוחו רואת, ואם חיינו לקיים ופגומים — האמן מה הוא כי נבוא עליו בטענות?! כל הרואה את פרצוף עצמו בראי מלוטש ופובל על הראי ה ר ע — זה גותן לעצמו תעודת עניות מוסרית מן המדרגה היותר פחותה.

קדושת החיים זו היא תורת המוסר העליון, והעלאת החיים למדרגה קדושה וטהורה — זו היא מטרת האמנות, ולמטרה נעלה זו הן שואף גם שלום אש גם באל-נקמות“ וגם ב„מוטקה גנב“.

לבוא אפוא, ולדרוש כאן משלום אש תעודת „כשרות“ יכול רק ה„שכל הישר“

של מוחות מעוקמים!

השאלה היא רק-תמיד בחזיונות כגון אלה, אם יודעת ההנהלה להמנע מהגזמות לכלי צרך ומהבלטה שאינה במקומה; — אם יודעת היא לחמתיק את מרירותם של כמה מקומות שאינם חמורים כל כך כשהם לעצמם אלא ביהם לתנאי מקום מיוחד ולחומרי המקום המיוחד. ובנרון זה נחוץ להודות כי הצגת מוטקה גנב ע"י התיאטרון העברי היתה רחוקה מכל נטיה להרגשה והפרזה, ונתנה במסגרת אמנותית הרחוקה מן הכעור והדומה לו, ורק אנשים בעלי טעם ביטלקל יכלו למצוא בהצגה זו איי מוסריות או הפרעת דרכי המוסר.

ועכשיו כלים אחדות לעצם ההצגת, בכללה היתה הצגת „מוטקה גנב“ טובה, אך הסרון עקרי אחד היה בה — חסרון המבוא (הפרולוג). נושא זה של „מוטקה גנב“ — כמו זה של „אל נקמות“ — לא נוצר מקדם על ידי אש

בצורה חזיונית כי אם בצורה ספורית, וכשם שהחזיון „אל נקמות“ עובר על ידי אש מטפורו „מעשה במריה היפה“, כן נכתב מקדם „מוטקה גנב“ בתור ספור גדול שעובד אחר כך על ידי המחבר להחזיון עממי בשלש מערכות בצרוף מ ב ו א. מוכן הדבר

שבספור מצא לו כשרונו הציוני-השירי של אש כר נרחב להכניס בו כמה וכמה רגעים יפים, כמה וכמה כאורעות מענינים שיש בהם בכדי לבאר לתאר ולהסביר את מהות נפשו ומלחמת חייו של „מוטקה גנב“. ומובן מאליו גם כן שרגעים יפים אלה הלכו לאבוד בעבודו החזיוני של נושא זה — להפסדו. ורק מעטים מהם — ואהדים מן החשובים ביותר, נצלו על ידי אש במבוא היפה המראת לנו את מוטקה הנעה, את צערו ודחקו, את הסביבה שבת נולד ונתן חנך, את אביו האכזר המכה אותו בלי רחמיים, וביהוד את אמו ז ל ט ק ה, זו האם היהודית הטפוסית שנעשתה לסמל, לסמל הצערי הסבל והיסורים, לסמל ההסדר החמלה והרחמים, אותה „האם היהודית“ שעליה שר אביגדור המאירי במלים כל כך המות ובצבעים כל כך מקסימים:

עצובה היא מאד האם היהודית,
עצובה כליל וחלומה אדישתר;
תקתוק לבבה הוא מומור-לסוד,
עיניה שני שירים ונפשה אורצתר
ועצובה היא מאד האם היהודית,
עצובה היא מאד.
— — — — —
— — — — —
— — — — —
וקנאת קדשי-עד באם היהודית,

וקדשי כל קדשה בפרי בטנה נטועים והנוגע בבנת—מות ומות לעד!
(האם היהודית)

והנה בלי מבוא זה אין כל טעם לאהבת מוטקה את אמו אהבה שבגללה ועל ידה רואה הוא בכל אשה כשרה וצנועה וגם בחנה-לה חלום נפשו, רק את דמות אמו העלובה, אמו הקדושה הטובה והטהורה שסבלה כדומיה את הרפת נעוריו והגנה עליו כחיה המגנה על פרי-בטנה מפני רודפיו, אינם מבין אנכי כי קשה היה להעלות את המבוא על הבימה מהסרון כהות וכדומה, אבל אין ידיעה זו משנה, לצערי, את עצם העובדה כי בגלל הסדר המבוא יוצא כל החזיון לקוי בהרבה.

וכנראה, שבשל „קמוץ בכחות“ הוצא גם כן כל אותו הדרושיה הפיוטי והנפשי של הנערות העלובות בראשית המערכה השנייה, אותו הדרושיה היוצר במדה רבה את אוירת החזיון את סביבתו המיוחדת; מוכן הוא הטעם אך מצער הוא מאד, משום שהוא גורם לאישלמות אמנותית.

ובנוגע למשהק, השחקנים עמדו ברובם על גובה אמד נותי הגון ונתנו כולם ממיטב כשרונם הבימתי. מר תאומו „הגבור“ הראשי, (מוטקה)

הבין את תפקידו יפה, השתדל להדור לתוך נפש גבורו ונתן לנפש זו בטוי נאמני משוכלל ואחרותי מתחלה ועד הסוף. השגתו של מר תאומו את „מוטקה“ היתה יותר הגותית (לירית) מאשר חזותית (דרמטית), יותר נשואית מאשר נושאת, אין אני אומר כי זו היא ההשגה הנכונה דוקא, לא יכולה להיות וישנה גם השגה אחרת אך מר תאומו מכיון שמצא לנחוץ על פי מהות נפשו להבין ולהשיג כך את „גבור“ יצר כ„מוטקה הגנב“ הטיבה אחת בקווים ישרים ובולטים בלי נגודים והפכיו-אופי.

הגב' בת-ציון בתפקידה של „מרי“ הראתה התקרמות גדולה ביחס להופעתה הראשונה בתור „תמרה“ ב„יעקב הנפת“. „מרי“ היא האשה היותר מענינת, היותר אהודה והיותר פעילית בין כל הנשים הפועלות בחזיון זה. היא כולה מלאת תהפור כות: תמימה כתינוקת ומלאת ערפה כנחש, אשה מופקרת למחצה ואף על פי כן נאמנה לאהוב נפשה, ל„מוטקה גנב“, עד כדי כלות הנפש, עד כרי מסירות נפש, גם בשעה ש„מוטקה“ מזניחה ובוחר באהרת בחנה-לה „מרי“ היא קלת דעת שאינה נרתעת גם מתת את ידיה לרצח ולדם, אך ביהד עם זה מלאת צער ויסורים, ולכה — קו אהבת, בכל המובנים תפקיד קשה הוא „מרי“, וצריך לצין בשמחה כי הגב' בת-ציון הת-

גברה על מכשולי תפקיד זה ויצרה את "מדי" בחן ובענוה. בנפשיות רגישה ובלבביות מושבת. בלי הפרזה ובלי נטייה להצטין על חשבון הטעם הטוב. וזה הוא דבר גדול מאד, כי בתפקידים כגון אלה עומד תמיד השחקן על קו המשקל והמעבר מן האמנות אל הפוכה הנמור הוא רק — פסע אהר. ואשרי האמן היודע את שווי המשקל!

ביהוד יפה היתה במערכה השניה — זו מרומ הפסגה של החזיון — בשעה שהיא נפרדת מ"מוטקה" אהובה. אמתיות ההר-גשה; התנועות הקצובות וכל מהותה הקסימו את תקלה ואין ספק שבשחקנות אהודה זו צפונה ברכה רבה לבימה העברית אם רק תנתן לה האפשרות לפתח את כשרונותיה בשגיטה נכונה ובעבודה פוריה.

מר חזן בתפקידו של "תרח הזקן" ראש הכנופיה של תבות-הזמרה, זמר זיבל בתור "קנריק" ואחר כך בתור ר' מלך בעל בית המרוח — היו אמתים זנכונים ועוררו בקהל התענינות רבה.

הגב' ש. ה. מ. ה. ל. ר. בתפקידה של הינדל אם חנה-לה. נתנה בהבנת את טפוסה של האם היהודית אשר למרות "הפרנסה החשוכה" והבוזיה המביאה אותה ואת כל המשפחה לשפל המדרגה — תרדה היא על בתי "הבשרה" ושומרת עליה בעל, בכת-

עינה. מה שיש לי להעיר על משחקה של הגב' מהלר הוא כי חד-גוני היה הפעם. הור ובלי היים פנימיים; — נאנו ברם ראינוה כבר ולא פעם. באור אהר ובמשחק אהר. לנמרי אהר...

מר ק. ל. ז. ס. י. בתור "שלמה" היה "דוד" אופיני "ריקא" כמו שנאמר. צעיר זה הוא בעל כשרונות ועתיד יפה נשקף לו על הבימה העברית בתור משחק טפוסים התולים בעקר. אך עדין זקוק הוא לשמירה מעולה וליד מנהלת.

לגב' ב. ר. מ. י. ת. היה הפעם תפקיד צדדי לנמרי צדדי. היא היתה הפרוצה "האדמונית" האוהבת גם כן את "מוטקה" ונגזרת אחריו כצל. התפקיד אינו חשוב בחזיון. אך מה יפה ומה תמים היה על הבמה. במשחקה היפה של הגב' כרמלית ששחקה בחום נפש ובהבנה אמנותית רבה. ביחוד ברנע הפרידה באשר מוטקה משלה מעל פניו את חבריות העלובות. אשה אשה אל בית אביה ואל בית אמה, ו"האדמונית" הנשארת לבדה אומרת בקול רועד ומעוות: "אין לי אבא, אין לי אמא, אין לי לאן ללכת; — הרחוב הוא ביתי, אלכה אל הרחוב". ברנע יפה זה זעזעה השחקנית את לב הקהל ובעיני רבים עמדו רמעות רחמים והשתתפות אמתית בצער עלובת

החיים. כל כך טבעיות. כל כך לבביות היו מלים אלה שהרגשות אלה עד כי לא היה שום פקפוק באמיתיותן ולפיכך השפיעו על תקהל. זה הוא כהו של כשרון אמתי. וזו היא דוגמה לשכלול תפקיד קטן בצורה אמ-נותית גדולה.

לעומת זה היתה חנה-לה (הגב' בת-הרים) חזרת ומחוסרת צבע. הנה-לה זו הציר העקר שעליו סובב כל החזיון. לא עשתה רשם ולא יצרה את האמונה שנערה כזאת יכולה להביא מהפכה בלב אדם כ"מוטקה גנב. התנהגותה על הבימה היתה בלי רוח חיים. מחמת אימת הצבור או מסבה אחרת. משחקה סך היה טוב. עקיבי ורכוזי. בבחינת חטיבה אחת בלי "יוצא דפן". — אם לא נביא בחשבון את חבריות העלובות. אלה "הפרוצות" כביכול. שלא ידעו במחילה מה לעשות בידיהן ורגליהן והתהלכו על הבימה כצללים תועים מפנה לפנה.

התרגום (של א. לוי) הוא טוב. ואם נשמעה פה ושם איזו שגיאה הצורמת את האוזן. עלינו לזקוף את זה על חשבון המשחקים. מעוות זה אינו חדש אך הוא לא יתקן עד אשר שחקנינו לא רק ידברו אלא גם ירגישו ויחיו — עברית!

בן-ציון יהודיה

ומכיון שאנו מדברים במודעות, יש לי הענג למסר לכם מכתב קטן שקבלתי זה עכשיו מתלמיד אחר ככתבו וכלשונו כמש

ובלי שום תקון:

להדון עזמות

הנני יש לי הענג להודיע לו שהחליפו לנו את שם מושבתנו מ"באר יעקב" ל"יאקוב" לפי פנסי הרכבות שנתנו לנו להאיר את התחנה. ובכדי שתדעו אתם איפה לשלח לנו את העתון שלכם, הנני מודיע אני זה לכם בשביל אינפארמאציה שלכם.

הוא אשר אמרתי: יש לנו כבר תחנה אחת בשם "זאקאריה ויעקוב" ועכשיו נוספה לנו תחנה שניה בשם "ביר יאקוב". הכל כל "יעאקוב" והידים הכותבות ידו עשו...

* * *

כן, עיקר שכתתי:

קראתי בשמחה רבה בעתונים ובמברקי סט"א ע"א ההכחשה בדבר ה"רבי" החדש ממדינות אפריקה, ואולם לאחר שהקדתי ודרשתי היטב מן הצד והריחותי כדרכי במקומות הנבוהים, נראה לי בכל זאת כי בשנה הבאה ינהיגו דוקא אצלנו להתפלל תפלת "איוהו מ ק ו מ ז", נוסח לונדריש, ויש גורסין נוסחא אהרינא וגם כן מ ש ל ה ס...

ה"רבי" אמנם יסעי אבל החומש' שלו תמיד ישאר...

עז מות

לא"י דרך מצרים ועבר דרך תחנת קנטרה. בא אלי ומסר לי את רגשות השמחה שתק- פוהו בשעה שזכה לראות בעיניו על גבולות ארצנו את המודעה ה ע ב ר י ת הראשונה ובאותיות מרובעות. עמד וקרא כמה פעמים על הלוח ולא הבין, חבש את משקפיו והביט מקרוב ולא הבין כלום. פנה לחבריו היהודים והם הבינו פחות ממנו...

וכדי לזכות את הרבים הנני מוסר לרס בזה את נוסח המודעה. ככתבה וכלשונה שמסר לי תלמידי זה החדש וזו לשונה ממש:

מה שמשבית קצת את שמחתי ומעכיר את האידיליה הזאת, היא רק — מה שאין לנו יודעים ברור, מה יהיה גורלן של הצעיר-ות שלנו מתוצרת הארץ? חוששני שמא תצאנה במחאה וימצא איוה ר' משה בא"י שייסד כאן להתחרות "חברת אחריות ל ב ל ו ת ?" ... אפשר מאד, ושהאניה "זכור-לון" שתבוא אלינו באביב הבא עם נתן שמרזים, לא תשוב הלילה ריקם לאמריקה ותקח עמה "טרנספורט" שלם מבנות ציון, ובטוח אני כי ירבו הקופצים עליהן מבין "האמריקן-בוים", מהמת שהן אוהבות לפט-פט אנגלית יותר מלשונן זיודעות הן פרק בהלכות "כיצד מרקדין" בגזע העיר ובכריס-טול יותר טוב מהאמריקניות שלנו, ואם איני טועה, גם הוריהן ישלמו במיטב כספם יותר מעשרים וחמשה דולר לחדש בהוספת מחיר הכרטיס והוצאות הויזות (ליציאה אפשר להשיג ויזות בנקל...) ואגב יחזירו בטרנס-פורט הזה גם את בנות-אמריקה, שלא הצ-ליחו בשדוכין...

ויען כי לפי דברי המציע, הציע הפעם רק ראשי-פרקים מן הענין הזה, טוב היה אלו היה מלמד אותנו פרק שלם בהלכה זו. תורת היא וללמד אנו צריכים.

ועדיין אנו מתאוננים על אמריקה שלנו בשעה שהצעות כ א ל ו מבצבצות מכל עבר ופנה?..

* * *

אחד מבני הנולה שהגיע בשבוע זה